

24. évf.
2015.
4. szám

KISEBBSÉG- KUTATÁS

MINORITY STUDIES

NEMZET
NACIONALIZMUS
NEMZETI KISEBBSÉG
NEMZETPOLITIKA
ANYANYELV
AUTONÓMIA
ÁLLAMPOLGÁRSÁG
KISEBBSÉGKUTATÁS
ETNICITÁS
KISEBBSÉGVÉDELEM
KÜLHONI MAGYAROK
ASSZIMILÁCIÓ

Külhoni magyar
pedagógushallgatók
a fókuszban

Kisebbségi
képviselési modellek

A lengyelek Kalmükföld etnoszociális térségében

Belousov, S. S.: Poláki v etnocial'nom prostranstve Kalmykii. = Slavánovedenie
2015. 3. sz. 83–88. p.

Kalmükföld soknemzetiségű köztársaság, területén mintegy száz nemzetiség képviselői élnek, köztük lengyelek is. A lengyel etnikai csoport itt sohasem volt nagyszámú, ennek ellenére a lengyelek jelentős mértékben hozzájárultak a kalmük kultúra kutatásához és aktívan részt vettek a kalmükföldi szakember-utánpótlásban. Sajnálatos módon a lengyel–kalmük kapcsolatok tudományos kutatása még várat magára. A lengyel–kalmük kapcsolatok történetét először I. V. Borisenko kalmük történész érintette az egyik elisztai újságban 1990-ben megjelent cikkében, amelyben azokról a lengyel kutatókról és művészekről írt, akik műveikben kalmük témákat dolgoztak fel. Azóta e téren nem születtek újabb kutatási eredmények. Az ismertetendő tanulmány a szerző szándéka szerint ennek a hiánynak a pótlására hivatott.

A kalmükök és a lengyelek közötti politikai kapcsolatok a XVII. század közepéig nyúlnak vissza. 1653-ban a lengyel vezetés K. Szymański nemeset küldte a kalmükökhöz azzal a feladattal, hogy tárgyaljon velük egy esetleges szövetségről a zaporozsjei kozákok és a krími tatárok ellen. Küldetésének eredményeit nem ismerjük. Z. Abramowicz történész szerint Szymański meg sem érkezett a kalmükökhöz. A XVII. század második felében viszont a kalmükök Oroszország szövetségeseiként vettek részt a lengyelek és a tatárok elleni háborúban. Érdekes, hogy ennek ellenére a lengyelek nem hagytak fel azokkal a próbálkozásaikkal, hogy a maguk oldalára állítsák a kalmüköket a krími tatárok elleni háborúban. Ebből a célból 1672-ben K. Kowalewskit küldték tárgyalni a kalmükökhöz.

Az északi háború idején a kalmükök I. Péter parancsára II. Ágost lengyel királyt támogatták a svédek ellen, ami lehetővé tette, hogy a lengyelek közelebbről is megismerkedjenek ezzel a sztyeppe néppel.

A lengyelek részt vettek az alsó-volgai ortodox misszió létrehozásában is. Ezt az orosz ortodox egyház szent szinódusa 1725-ben létesítette, miután Bakszadaj Dordzsi, Ajuka kán unokája felvette a kereszténysé-

get. Nagy Péter utasítására ekkor egy mozgó tábori templomot ácsoltak, s a misszió élére egy ortodox vallású lengyelt állítottak Nikodem Lenkiewicz személyében. Ő 1673-ban született a mai brjanszki területen, 1715-ben ortodox szerzetes lett a kijevi barlangkolostorban. A kalmük misszió szervezésekor azért esett rá a választás, mert ismerte a kalmük nyelvet, amelyet kijevi szerzetes korában sajátított el, amikor 1717 után azon a környéken kezdték letelepíteni a kereszténnyé vált kalmüköket. 1725 és 1750 között, amikor a misszió élén állt, 432 kalmüköt keresztelt meg, majd 1732 és 1734 között újabb 1232 főt. A misszióbeli szolgálata idején segítségül küldtek neki öt diákot a moszkvai szláv–latin iskolából, s ezek egyike, A. Czubowski, szintén lengyel volt, aki a kalmük nyelv ismerete és a kalmükök térítésében elért eredményei révén protopópa lett a Volga menti Sztavropolban (ma: Togliatti), amelyet kikeresztelkedett kalmükök alapítottak. Czubowski nagy szolgálatot tett a kalmükök közt működő ortodox misszióknak: hatezer kalmüköt térített meg, lefordította a négy evangéliumot kalmük nyelvre, és ábécéskönyvet szerkesztett a kalmükök számára.

Lengyelország nagy részének Oroszországhoz csatolása után a lengyelek ismeretei a kalmükökről jelentősen kibővültek. 1797-ben a nomád kalmükök szálláshelyeit felkereste Jan Potocki lengyel történész és néprajzkutató, aki tapasztalatait orosz nyelvű útleírásban publikálta. Magában Lengyelországban is jelentek meg híradások a kalmükökről, többek között 1870-ben K. Pruszyński tollából, ám a legnagyobb hatású lengyel kutatója a kalmük nyelvnek és kultúrájának Władysław Kotwicz szentpétervári egyetemi tanár volt, aki a forradalom előtt négy kutatóutat is tett a kalmükökhöz, amelyek során gazdag filológiai anyagot gyűjtött. Ezek alapján 1905-ben egy kalmük közmondásgyűjteményt, majd 1915-ben egy kalmük nyelvtant is publikált.

A művészek közül említésre méltó Aleksander Orłowski grafikus, aki a XIX. század első harmadában készült kalmük tárgyú képeivel tűnt ki. Művei orosz és lengyel múzeumokban láthatók. Józef Chełmoński Lóvászár című kalmük tárgyú festménye a szcczecini múzeumban került elhelyezésre.

Az 1860-as években a cári kormányzat az asztrahanyi kormányzó-ságot lengyel felkelők száműzetési helyévé kívánta tenni. Az 1883. évi

felkelés után ide telepített 29 családból kilenc a kalmük területre jutott, majd 1865–1868 között is érkezett még három család. A lengyelek többnyire nemesek voltak, ám a száműzetésben állami parasztoknak minősültek és nem költözhetek városokba. Megélhetésüket számukra szokatlan munkával biztosították, legtöbbjük földművelésbe kezdett, mások állattenyésztők, iparosok vagy bérmunkások lettek. A levéltári források arról tanúskodnak, hogy a lengyelek megérkezésük után néhány évvel gazdaságilag talpra álltak, jó kapcsolatot alakítottak ki a helyi lakossággal, ám kalmükföldi tartózkodásukat átmenetinek tartották, s reménykedtek abban, hogy hazatérhetnek. Az 1917. évi forradalomra már nem is maradt kimutatható számú lengyel lakos Kalmükföldön, nyilván időközben sikerült hazatelepülniük vagy más régiókba költöztek. A politikai száműzöttek közül Józef Bentkowski hagyott maga után számottevő szellemi örökséget: miután leszerelt a cári hadseregből, Sztavropolban telepedett le, és az 1860-as években onnan kiindulva járta be a kalmük földeket, értékes néprajzi anyagot gyűjtve útjai során.

A forradalom után a szakemberhiánnyal küzdő Kalmükföld közigazgatásának megszervezésére többek mellett számos lengyel tisztviselő is érkezett, 1926-ban 24, 1939-ben már 53 lengyel lakosa volt az autonóm területté átszervezett Kalmükföldnek, számuk 1979-ben 149 főt tett ki, majd fokozatosan csökkenni kezdett, részben az elvándorlás, részben a természetes szaporulat hiánya miatt. A lengyelek mintegy fele a gorodovikovszki járás falvaiban él és mezőgazdasággal foglalkozik, mintegy negyedük pedig a fővárosban, Elisztában lakik. A kalmükföldi lengyeleknek már csak egy harmada tud lengyelül, a többiek anyanyelvükként többnyire az orosz (60%), néhányan pedig az ukránt (8%) jelölték meg. 2001-ben Gorodovikovszkban az ottani lengyelek egy csoportja kísérletet tett egy lengyel egyesület megalakítására, ez azonban 2003-ra elhalt.

Sikeresebbnek bizonyult a lengyeleknek a katolikus egyház újjászervezésére irányuló tevékenysége. 1993-ban jelentek meg a ferences misszionáriusok és már 1994-ben megalakult Elisztában az Assisi Szent Ferenc gyülekezet, egy évvel később pedig Gorodovikovszkban a Páduai Szent Antal és Veszjoloje községben a Maksymilian Kolbe nevét viselő gyülekezet. A 2010-es évek elejéig a gyülekezetek papjai lengyel állam-

polgárok voltak. A hívek között a lengyeleken kívül a helyi németek is ott vannak.

Az utolsó oroszországi népszámlálás (2010) már csak 61 lengyelt talált Kalmükföldön, ami előrevetíti e népcsoport belátható időn belüli eltűnését a köztársaságból.

Zoltán András

Nemzetépítés a modernkori Európában

Marius Turda, *Eugenism și modernitate. Națiune, rasă și biopolitică în Europa (1870-1950)*, Polirom Kiadó, Bukarest, 2014. 197.

A recenzálni kívánt mű tavaly látott napvilágot a Polirom kiadó gondozásában Răzvan Pârâianu fordításában. A könyv eredetileg angol nyelven jelent meg 2010-ben. Marius Turda az Oxford Brookes Egyetem történész professzora, az eugenika és biopolitika történetének kutatója. A témában számos könyve jelent meg, amelyek egy országra (Magyarország vagy Románia) vagy az eugenika egy-egy aspektusára fókuszálnak.

Jelen műben a történész nem kisebb munkára vállalkozott, mint-hogy 150 oldalban (törzsszöveg) összegző módon bemutassa az eugenika alakulását a kezdetektől a második világháború végéig. Az alcím-ben szereplő 1850-1950 közötti időszak meghatározása így inkább csak orientáló jelleggel bír, mintsem a tényleges idahátorakat jelentené. A szintézisre törekvésen túl a könyv újszerűsége abban rejlik, hogy új értelmezési kereteket ad a modern nemzetépítés és a biopolitika megértéséhez. A szerző az eugenika elemzésekor a főbb csomópontokra helyezi a hangsúlyt, melyet az egyes európai országokból vett példák-kal támaszt alá. A bevezetést és az összegzést nem számolva a könyv négy nagyobb tartalmi egységre tagolódik. Marius Turda az elsőben a modern eugenika kialakulásának narratíváját tekinti át a 19. század második felétől a 20. sz. elejéig terjedő időszakra fókuszálva. A második fejezet időbeli kifutása igencsak rövid: az első világháború. Ennek oka, hogy az eugenikában ekkor paradigmaváltás következik be. A tudo-